

מִטּוֹב נְהוֹרָךְ

עלון ישיבת נהורא

פרשת פינחס, התשע"ה

שיחתו של

מורנו ראש הישיבה

הרב אברהם יצחק גרינבוים שליט"א

פרשת פינחס, ה'תשע"ה

'פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה' / מנהיגותו של יהושע

במאמר הקודם (פרשת חוקת תשע"ה) התחלנו לעמוד על התמורה שהתחוללה בעם ישראל בסיום ארבעים שנות נדודיהם במדבר, עם התקרבתם לשערי ארץ ישראל. פרשתנו היא המשך של אותה התרחשות, ובה מתחוללים חילופי הנהגה הנוגעים לשינוי זה, ויהושע בן נון מתמנה למנהיגם של ישראל במקום משה. גם המנין השני שבפרשתנו מצביע על תחילתה של תקופה חדשה זו, הזקוקת מנין מחודש של בני ישראל. נעיין בדברי רבותינו על ההבדל בין שתי ההנהגות, ומתוך כאן נלמד גם על זיקתם העמוקה של מעשה פנחס ושכרו לפרשה זו.

מִטּוֹב נְהוֹרָךְ

עֵלוֹן יְשִׁיבַת נְהוֹרָא

פרשת פינחס, התשע"ה

א

שבכתב ובעל פה

בכתבי כמה מרבתינו מצויה הגדרה דומה לחילוק ההנהגות בין משה ליהושע. כך כותב השפת אמת בפרשתנו:

"חז"ל אמרו (ע"פ ב"ב עה, א): 'פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה, זקנים שבאותנו הדור אמרו אוי לבושה זו אוי לכלימה זו'. כי בחינת משה רבינו ע"ה הוא עלמא דדכורא והוא פני חמה, ויהושע בחינת לבנה שאין לה מגרמה כלום, רק שמקבלת מאור החמה. והיא בחינת תורה שבעל פה דלית לה מגרמה כלום, רק על ידי דרשות מן התורה הוציאו חכמים כל התורה שבעל פה. וזהו כל האסמכתות שסמכו חכמים מן התורה, והוא כענין 'וְסִמְכַתְּ אֶת יָדְךָ עָלָיו' (במדבר כז, יח)" (פינחס תרס"ג).

דבר זה, שמשה רבינו הוא בחינת תורה שבכתב, לעומת יהושע שהוא בחינת תורה שבעל פה, מופיע הרבה גם בכתבי רבינו צדוק הכהן:

"ענין פני משה כפני חמה היינו הארת תורה שבכתב הנשפע מלעילא. ופני יהושע כפני לבנה המקבל משמש, זהו בחינת תורה שבעל פה המקבל השפע מבחינת תורה שבכתב. ועל זה אמרו ז"ל (אבות א, א) בלשון 'ומסרה ליהושע', כי לשון מסירה שייך על תורה שבעל פה הנמסר מפה לאוזן" (פרי צדיק במדבר, ו).

וכבר קדם לו בעל "קדושת לוי" שכתב (במדבר יג, א):

"משה ודורו דור המדבר היו דמיון תורה שבכתב, ויהושע ודורו שבאו לארץ היו דמיון תורה שבעל פה. וזהו הרמז במאי דאמרו חכמינו ז"ל (ב"ב עה, א) 'פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה', כי תורה שבעל פה מקבל מתורה שבכתב כמו שלבנה מקבל מחמה".

מָטוֹב נְהוֹרָךְ

עלוֹן ישיבת נהורא

פרשת פינחס, התשע"ה

בני ישראל העומדים לפני כניסה לארץ, עומדים בפתחו של עידן חדש. עידן בו 'דברי תורה פריין ורביין' (חגיגה ג, ב) באמצעות התעוררות שכלם של חכמי ישראל, וכח ההכרעה מסור בידי החכמים. מייצגה של תורה זו שבעל פה הוא יהושע, הראשון בשלשלת מסירת התורה אחרי משה. כך כשמוזכרו הרמב"ם בהקדמת משנה תורה, מדגיש הוא את זיקתו לתורה שבעל פה דייקא: "וליהושע שהוא תלמידו של משה רבינו - מסר תורה שבעל פה וצוהו עליה. וכן יהושע כל ימי חייו למד על פה".

ב

יהושע ופנחס

מה היתה מידתו של יהושע, שמחמתה נעשה לסמל ומופת של תורה שבעל פה?

שתי תכונות שונות מתאחדות בלימודה של התורה שבעל פה, ובהשלמתן והצטרפותן זו לזו עיקר הודה ותפארתה. ענין אחד הוא ענין הקבלה מרב, והיותו של כל חכם מחכמי התורה חלק בלתי נפרד משרשרת המקבלים והמוסרים. ענין זה אינו אמצעי או תועלת צדדית בלימוד, אלא הוא מטרה מהותית בלימוד. נעתיק על כך מעט אריכות מלשונו הנפלאה של הגאון רבי יעקב משה חרל"פ:

"דהנה אם אמנם מצד הגוון החיצוני אופן העמל על התורה ואופן העמל על חכמה אחרת הם אחד, בכל זאת אחר העיון יש להבחין בהבדל הרב שביניהם. שהרי כל דורשי חכמה... עיקר המבוקש בזה הוא ההתחכמות, ואם רואה שחסרים לו ידיעות ובקיאיות בחכמה הולך אצל חכמים לקבל מהם את ידיעתם כדי שיגיע לכלל מתחכם... לא כן אורחותיה של התורה הקדושה הנתונה לנו מסיני, שכל יסודה על הקבלה וכל תכליתה הוא שנגיע להיות מקבלים אותה וכל הרחבת כשרוננו והתפתחות התחכמותינו - הכל למען נהיה מוכשרים לקבל. באופן שבכל חכמה הקבלה היא אמצעי להתחכמות ובתורה ההתחכמות היא

מָטוֹב נְהוֹרָךְ

עלוֹן ישיבת נהורא

פרשת פינחס, התשע"ה

אמצעי לקבלה. ולא עוד אלא שכל חכמה אינו זקוק החכם לחכמי דורו... לא כן התורה - בכל דור ודור חכמי התורה הם המקבלים את התורה ולפי ערך המצאם בדור כן היא ההשגה לכל תלמידי החכמים שבדור" (מי מרום על אבות א, א).

מידה זו ודאי מזוהה היא עם יהושע בן נון, 'נער לא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֶהָלִי (שמות לג, יא). בשל דבקותו הרבה ברבו, זכה להיות ראשון מעתיקי השמועה, ראש וראשון לחכמי תורה שבעל פה.

"שהיה יהושע מיוחד להיות ראש המקבלים תורה שבעל פה. לקבל מאור התורה מנגד אור תורה שבכתב שניתן למשה. וכמו אור הלבנה המקבל מאור השמש" (העמק דבר שמות כד, ג). "....דיהושע היה גדול מכל הנביאים בזה הפרט של תורה שבעל פה... דכח אור תורה שבכתב שהיה זורח בגבורה על פני משה - נפל על פני יהושע וזרח באור כח התלמוד, וכדאיתא בכל מקום (עי' חולין קכד, א): 'אלו אמרה יהושע בן נון בפומיה לא צייטנא ליה'. הרי שהוא היה הראש בזה הכח" (העמק דבר דברים לא, ג).

ענין שני המיוחד לתורה שבעל פה, הוא היותה תלויה בדעת חכמי ישראל, ומוכרעת לפי הכרעתם. כפי שכותב ה"קדושת לוי"י בהמשך לקטע המצוטט לעיל:

"ובאמת תורה שבעל פה הוא כרצון הצדיקים שבדור, זה אוסר וזה מתיר זה מטמא וזה מטהר כרצון הצדיקים שבדור. ולכך ישראל אשר הם בדמיון תורה שבעל פה מונין השנה ללבנה (סוכה כט, א), הרמז על תורה שבעל פה".

ענין זה מביאנו לדמותו של פנחס. הגמרא מלמדת אותנו (סנהדרין פב, א) שמעשה קנאותו של פנחס הוא הלכה שאין מורין אותה. ועל כך כותב ה"שפת אמת" בפרשתנו:

"ופנחס בדין זכה לכהונתו, כי היה לפי השתנות הדור, שהתחיל עתה להיות עבודת האדם והתעוררות שלמטה בחינת תורה שבעל פה. וזה עצמו ענין קנאין פוגעין בו, שהוא אינו בר מות בסנהדרין שעל פי הדין אין יכולים להמיתו, ורק מי שמקנא לה' נשתנה הדין להורגו שכן דין התורה. נמצא שבני ישראל משנים

מָטוֹב נְהוֹרָךְ

עלוֹן ישיבת נהורא

פרשת פינחס, התשע"ה

במעשיהם כל הנהגות התורה. וזה ענין תורה שבעל פה... ובאמת דורו של משה רבינו ע"ה, על ידי שהיו גבוהים מאוד, לא היה ההנהגה בכח האנשים רק בהנהגה עליונה, שבתל שכל וכח השגת האדם במדרגה רמה כזו. ואחר כך שנשפלו הדורות ניכר ונצרך התעוררות התחתונים" (פינחס שנת תר"מ).

פנחס ביטא במעשיו את תחילת ההתעוררות לתורה שבעל פה, המתחדשת בעמל אנושי, וחביבותה רבה אף מזו של תורה שבכתב: "כִּי טוֹבִים דְּדִיךְ מִיָּן (שיר השירים א, ב) - עריבים עלי דברי דודיך יותר מיינה של תורה (עבודה זרה לה, א)". זו הסיבה שדווקא בשעה זו, שעת המעבר מהנהגתו של מש כפני חמה להנהגתו של יהושע כפני לבנה, התגלה אורו של פנחס והועלתה הנהגתו על נס, בהנתן לו ברית כהונת עולם.

ג

רוחו של כל אחד ואחד

הנהגת תורה שבעל פה מתייחדת בפרט נוסף הנובע מהאמור לעיל. תורה שבכתב היא אחידה וזהה לכל, וכמובן לא שיכות בה דעות שונות ומחלוקות. התורה ניתנה לכלל ישראל בצורה אחידה וכוללת. שונה הדבר בתורה שבעל פה שנקבעת, כאמור, בדעתם של החכמים, ולפיכך שייכות בה מחלוקות, ובשל כך אף יכול כל יחיד לזכות לחדש חידושים בתורה.

ענין זה יאיר לנו עומק נוסף בבקשתו של משה רבינו מה': 'יִפְקֹד ה' אֱלֹקֵי הַרוּחֹת לְכָל בְּשָׂר אִישׁ עַל הָעֵדָה' (כו, טז), שעליה כתב רש"י:

"אֱלֹקֵי הַרוּחֹת למה נאמר, אמר לפניו: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך דעתו של כל אחד ואחד, ואינן דומין זה לזה, מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו".

מָטוּב נְהוּרָךְ

עלוון ישיבת נהורא

פרשת פינחס, התשע"ה

ואכן נענה :

"קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו - כאשר שאלת, שיוכל להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד" (כו, יח).

בהנהגת דור המדבר, דור "שכולו דעה" (ויקרא רבה ט, א) יכולת זו היתה פחות נחוצה. אולם כאשר מתחילה ההנהגה של תורה שבעל פה, שבה יש מקום והשפעה לשכלו של כל אחד ואחד, נחוצה מנהיגות שיכולה להלך כנגד דעתו של כל יחיד, ולתת לכל אחד את חלקו בתורה ובלימודה.

ואף כאן נעתיק מתורתנו של ה"שפת אמת" לפרשתנו :

"אלקי הרוחות לכל בשר, פי' שאלקותו יתברך חל על כל בריה באופן אחר... והנה משה רבנו ע"ה הוא בחינת 'קְהֵלֶת יַעֲקֹב' (דברים לג, ד) בכלל, ולכן נמשל לאור החמה. אבל בחינת יהושע שחילק הארץ הוא בחינת פרט, לכן נמשל ללבנה שהיא עם הכוכבים - בחינת התחלקות האור לפרטים" (פינחס שנת תרנ"ז).

ד

כיבוש הארץ

חילוק נוסף בין הנהגותיהם של משה ויהושע, נוגע במישרין למה שהתבאר במאמר לפרשת חוקת. הנהגתו של משה רבינו התייחדה בהיותה רצופה ניסים ויצאיה מדרך הטבע. עם תחילת זמנו של יהושע, מתחילה גם תקופה של חיי תורה בארץ, בעולם הזה. נפנה שוב לתורתנו של רבי צדוק הכהן :

"הענין הוא, שכל שופט ומנהיג הדור יש לו דרך וסדר מיוחד בהליכתו ובהנהגתו בהקדושה. כמו למשל הנהגת משה רבינו ע"ה והליכתו, היה למעלה מסדר העולם הזה בכל עניני והנהגת האדם, כמו באכילת המן שהיה בזכותו והיה לחם

מָטוֹב נְהוֹרָךְ

עֵלוֹן יְשִׁיבַת נְהוֹרָא

פרשת פינחס, התשע"ה

מן השמים. וכל עסקיהם היה רק בתורה וכמו כן בכל ענינים שהם בפנימיות בקדושה. ואחר זה יצאו מדעת משה לדעת יהושע, להשתמש ולעבוד בהנהגה של יהושע, ועסקו היה דוקא על ידי קדושת הארץ ולעסוק בעבודת הארץ כידוע" (פרי צדיק נצבים, ג).

אף שנראה כי ההנהגה הניסית הינה מתוקנת ונעלה יותר, לימדונו רבותינו כי לא זוהי הדרך הישרה לפני ה', ולא באלה חפץ. רצון ה' הוא שנעבדהו מתוך חיי הגוף והטבע, כשאנו משעבדים אותם ונעזרים בהם להתעלות ולהתרומם. לגלות את הקודש שבחולין, ואת הניסים הנסתרים שבחיי היום יום.

"העיקר התכליתי, אשר יתנהג האומה באופן טבעי מושג פרטי. וזה כי יקצרו ויאספו דגנם, וראשית כל אשר לו יובא בית ה' ולמשרתיו הקדושים... ובכל מפעל ומצעד יזכיר ויברך שם הבורא יתברך. וחיים כזה הוא חיים רוחניים, ויקר שעה אחת מכל חיי העולם הבא לכל מתבונן.

לא כן בימי משה אשר נפרצו גבולות הטבע ונהרסו מבצרי ההנהגה התמידית, רק לא פעלו מאומה, והמן יורד, וכל אחד רואה עמוד הענן וכבוד ה', וה' הולך לפניהם - הלזה יקרא תכליתי?! (משך חכמה דברים לב, ג).

כך מוצאים אנו שלצד תפקידו החשוב כמעתיק השמועה ומוסר התורה, נקרא שמו של יהושע גם על שם כיבוש הארץ. "משה ראש לנביאים, יהושע ראש לכובשים" (אתר רבה, פתיחתא י). משה רבנו שהנהגתו היתה רוחנית כולה - הנהיג את דור המדבר. אולם לקראת כיבוש הארץ והנחלתה הגיעה שעתו של יהושע. "שכבר כתבו הקדמונים טעם אחד שלא נכנס משה לארץ, משום דהנהגת משה היה כולו למעלה מן הטבע, כמו שהיה ענינו כל ימי חייו. ובכבוש הארץ היה מן הנמנע להיות על ידו בענין טבעי... ועל כן הוצרך להעמיד לכבוש הארץ פרנס... אשר יוציאם ואשר יביאם בדרך הטבע" (מלבי"ם במדבר יא, י).

הבדל זה ניכר היה גם באופן סמלי, באופן שבו חוללו משה ויהושע את נסיהם. משה החזיק בידו את מטה האלוקים, והוא שימש ברבים מן הניסים (על רמזי המטה הארכנו במאמר לפרשת וארא). לעומתו יהושע יצא למלחמה כשבידו כידון, כלי מלחמה ארצי וטבעי.

מָטוּב נְהוּרָךְ

עלוון ישיבת נהורא

פרשת פינחס, התשע"ה

"ודע והתבונן שלא נשתמש שום נביא במטה אלא משה בלבד, ומפני שהמטה היה תחלת האותות נמסר למשה שהיה תחלת הנביאים, ואף יהושע תלמידו שקבל ממנו לא נשתמש במטה אלא בכידון, הוא שכתוב (יהושע ח, יח): "וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ נָטָה בְּכִידוֹן אֲשֶׁר בְּיָדְךָ אֶל הָעֵי", וטעם הדבר כי המטה אשר ביד המושל מורה על האדנות ועל היכולת ועל הכח כענין שכתוב (יחזקאל יט, יד): "מִטָּה עַל שֹׁבֵט לְמִשׁוֹל", אבל הכידון הוא מנהג כל יוצא למלחמה שנושאו בידו ואין זה סימן אדנות וממשלה כמטה" (רבינו בחיי, שמות יז, ט).

בשעה שברך יעקב את בני יוסף, מנשה ואפרים, הוא נימק את הקדמת אפרים הצעיר באומרו 'אֶחָיו הִקְטַן וַיִּגְדַּל מִמֶּנּוּ' (בראשית מח, יט). על כך כתב רש"י: 'שעתיד יהושע לצאת ממנו, שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל'. על פי האמור מחוור כי רש"י סיכם במילים קצרות אלו את שני החידושים בהנהגת יהושע; יהושע הנחיל לישראל את הארץ, ובכך הנחיל להם את עבודת ה' שבארץ, את היכולת לחיות חיי תורה ועבודה בתוך העולם הטבעי והגשמי, לרומם את החול ולקדשו. ומלבד זאת הוא גם שלימד תורה לישראל ופתח בפניהם את שערי התורה שבעל פה, התורה הנמסרת מרב לתלמידו, ואשר בה יכול התלמיד לחדש, ודברי תורה פרין ורבין.